

ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО (GENDER VIOLENCE) – поширене порушення прав людини – насильство, побудоване на основі використання сили, що спирається на ознаку статі (включає словесні образи, погрози, побої, примус до сексуального зв'язку тощо).

Існування гендерного насильства означає кризу громадського здоров'я, є перепоною для рівності, розвитку, безпеки і миру. Терміни «гендерне насильство», а також «насильство проти жінок» застосовуються до широкого спектру зловживань, що походять від гендерної нерівності і низького статусу жінок у суспільстві. У 1993 р. Генеральна Асамблея ООН у Декларації про викорінення насильства щодо жінок визначила насильство проти жінок як «будь-яку дію, що базується на гендерному насильстві та призводить або може призвести до фізичної, сексуальної або психологічної шкоди, страждань жінки, зокрема, це включає також і загрозу таких дій, застосування сили або позбавлення свободи, що коїться в суспільному або особистому житті». Це визначення включає насильство, що відбувається в родині, громаді, а також насильство, що чиниться державою. Види гендерного насильства включають, але не обмежуються, домашнім, сексуальним насильством, зґвалтуванням, сексуальними зловживаннями (домаганнями), торгівлею жінками, проституцією і небезпечними традиційними практиками. За даними ООН, кожна третя жінка в світі зазнає якогось виду гендерного насильства упродовж свого життя.

Гендерне насильство є одним із проявів нерівних владних відносин між чоловіками та жінками. Означені відносини склалися історично і побудовані на дискримінації стосовно жінок з боку чоловіків. Оскільки такий вид насильства носить латентний характер, воно є складним для виявлення та подолання.

Гендерним слід вважати як насильство чоловіків стосовно жінок, так і насильство чоловіків стосовно інших чоловіків та жінок проти жінок, яке може мати негативні економічні, соціальні, медичні наслідки, а також насильство жінок стосовно чоловіків, яке поширене значно менше.

Отже, гендерне насильство – це такі форми насильницьких дій, що мають чітко виражену гендерну групу, на яку воно спрямоване, або яка чинить означене насильство.

Л. Кобилянська та Т. Мельник виділяють наступні основні *прояви* гендерного насильства:

- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке виявляється у родинних стосунках;
- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке має місце у суспільстві;
- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке відбувається з боку держави або при нехтуванні зобов'язань державою;
- насильство, пов'язане з порушенням прав жінок у зонах збройних конфліктів;
- загроза насильства для осіб окремих груп, як-от: жінки національних меншин, біженки, мігрантки, жінки похилого віку, жінки-репатріантки тощо.

Серед причин насильства щодо жінок є їх залежне становище у суспільстві, громаді, сім'ї, а також сегрегація на ринку праці, політична репрезентація, стереотипи та інші.

Важливою рисою для характеристики сутності явища ґендерного насильства є встановлення владного режиму – системи, побудованої на домінуванні та підпорядкуванні одних груп людей над іншими, тому ґендерне насильство виступає механізмом встановлення ґендерних режимів на основі структурної ґендерної нерівності.

Серед різних видів ґендерного насильства найпоширенішим і складним для протидії є домашнє насильство або насильство в сім'ї.

Означена проблема надзвичайно важлива передусім тому, що насильство й жорстокість у сім'ї руйнують означену інституцію, часто є причинами злочинності в суспільстві. Дослідження Світового банку свідчать про те, що з 10-ти найбільш ризикованих факторів, які впливають на життя жінок, ризик зґвалтування та домашнього насильства набагато більший, ніж захворювання на рак та ДТП; за кількістю «повторних» жертв насильство в сім'ї стоїть на першому місці серед правопорушень.

Свідченням визнання існування ґендерного насильства є прийняття та імплементація відповідної нормативно-правової бази. Так, за даними ЮНІСЕФ, у 2000 р. близько 44 країн світу мали законодавство з питань протидії насильству в сім'ї. Згідно зі статистикою ООН, на початок 2006 р. законодавство 89 країн містило деякі положення, а законодавство 102 країн не мало жодного щодо запобігання насильству в сім'ї.

Прийняття відповідної законодавчої бази у сфері запобігання домашньому насильству свідчить про визнання цієї проблеми державою, винесення її з розряду

приватної проблеми родини на державний рівень. Так, у березні 2002 р. набрав чинності Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». У вересні 2008 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї».

У ст. 1 Закону України «Про попередження насильства у сім'ї» подано таке визначення поняття: «насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Означений закон також дає термінологічне визначення *видів* насильства у сім'ї – фізичне, сексуальне, психологічне й економічне.

Відповідно до законодавства, здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї покладається на спеціально уповноважений орган виконавчої влади, службу дільничних інспекторів міліції, кримінальну міліцію у справах дітей органів внутрішніх справ, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Насильство щодо жінок і особливо насильство в сім'ї – комплексна проблема. Її масштаби викликають серйозну стурбованість. Оскільки це найбільш прихована форма насильства, немає достовірної статистики про його реальні прояви. Проблема насильства у сім'ї часто є причиною таких явищ, як бездоглядність та безпритульність дітей; зростання кількості розлучень; відтворення насильницької моделі поведінки підростаючим поколінням; формування насильницького менталітету; втрата загальнолюдських цінностей тощо.

Значного удосконалення потребує механізм надання допомоги потерпілим та роботи з агресором як на законодавчому, так і на практичному рівнях.

Для подолання насильства як явища потрібно забезпечити системну роботу не лише з означеної проблеми, а й щодо формування ґендерної культури суспільства в цілому. Важлива роль в означених процесах належить інформаційно-просвітницькій роботі.

З метою висвітлення проблеми ґендерного насильства як порушення прав людини, поглиблення розуміння та обізнаності стосовно всіх форм насильства,

створення простору, вільного від ґендерного насильства, щорічно з 25 листопада по 10 грудня проводиться Всесвітня кампанія «16 днів проти ґендерного насильства».

У 2008 р. Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун ініціював всесвітню кампанію «Разом до викорінення насильства щодо жінок», що триватиме до 2015 р. У рамках всесвітньої кампанії Україна одна з перших розпочала власну національну кампанію «Стоп насильству!», яку підтримали громадські організації, політики, відомі діячі культури і мистецтв, спортсмени.

Важливого значення в контексті подолання ґендерного насильства набуває педагогічна діяльність та підготовка фахівців, здатних виховувати підростаюче покоління, вільне від ґендерних упереджень і дискримінаційних практик.

Література

1. Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — №10. — С. 70.
2. Плахотнік О. Ґендероване насильство: між звичаєм і злочином / Ґендер для медій [підручник із ґендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей]/ О. Плахотнік ; за ред. М. Масрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. — К. : Критика, 2013. — С. 152—154.
3. Мельник Т. Насильство щодо жінок / Т.Мельник, Л.Кобилянська // 50/50 : Сучасне ґендерне мислення : [словник]. — К. : К.І.С., 2005. —С. 139—141.

© ***Світлана Євченко***